

РОЗВИТОК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІЛЬНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті визначено поняття «науково-педагогічна спільність вищого навчального закладу». Окреслено основні елементи структури науково-педагогічної спільності та її функції (освітня, гносеологічна, дослідницька, соціальна тощо). Зазначено наявність проблем у дослідженні ядра науково-педагогічної спільності. Схарактеризовано умови, критерії і показники розвитку науково-педагогічної спільності та управління її розвитком.

Ключові слова: науково-педагогічна спільність вищого навчального закладу, структура науково-педагогічної спільності, розвиток науково-педагогічної спільності, умови розвитку науково-педагогічної спільності, управління розвитком науково-педагогічної спільності.

© Стеблецький А.Л., 2017

Вступ. Соціальні, економічні трансформації світової спільноти, стрімкі технологічні зміни в усіх сферах життєдіяльності людини, ускладнення екологічної ситуації створюють умови для підтримання достатньо високого статусу освіти. Такі країни, як Японія, Південна Корея, Китай, Індія, Пакистан лише за другу половину ХХ і початок ХХІ ст. здійснили швидке економічне зростання, не в останню чергу завдяки значному підвищенню якості освіти. Досягнуто це було не лише за рахунок навчання в престижних закордонних університетах, але й реформування власної вищої освіти, попитом економіки на фахівців високого гатунку. Університети ставали центрами науково-технічних інновацій у різних галузях промисловості, що дало можливість, наприклад Китаю, в останні три десятиліття зберігати високі темпи економічного зростання. Тому роль педагогічної спільності в розбудові вищої освіти, у становленні університетів, у тому числі дослідницького типу, в Україні нам видається вкрай важливою.

Метою статті є спроба з'ясувати особливості структури і функціонування науково-педагогічної спільності вищого навчального закладу для наукового обґрунтування методів її розвитку. Досягнення мети сприятиме науковому обґрунтуванню методології управління розвитком зазначеної спільності.

Завдання статті полягають у визначенні структури, функцій науково-педагогічної спільності, аналізі умов і критеріїв її розвитку.

Зміни в університетській спільноті, що відбуваються у світі за останні десятиліття, трансформували моделі співпраці вищого навчального закладу та виробництва, а також особливості

наукової та освітньої діяльності багатьох провідних вишів. Без розуміння процесів, які пов'язані з наукою та освітою, науково-освітнім середовищем та процесом становлення професіонала вищої кваліфікації, складно дослідити властивості науково-педагогічної спільності, її функції та напрями розвитку.

Вищий навчальний заклад — це складна організація зі своїм статутом та ієрархічною структурою, яка здійснює науково-освітню діяльність. Складність полягає у тому, що наукова діяльність суттєво відрізняється від освітньої. Працівник може здійснювати на належному рівні наукові розвідки, але у викладацькій діяльності постійно виникають труднощі у взаємодії зі студентами, або навпаки. Для вищого навчального закладу цінними є обидва типи працівників, важлива їх динамічна єдність як спільності, функціонування якої спрямоване на ефективну науково-освітню діяльність. Вище зазначена проблема має супутні негативні тенденції в науково-освітній діяльності вищих навчальних закладів:

— втрата викладачем ролі лідера навчального процесу, що призводить до зниження рівня його академічної підготовки і як наслідок — неефективної професійної діяльності;

— використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) приводить до часткової втрати інтелектуального характеру процесу навчання;

— університети як заклади, що надають освітні послуги, вимушені трансформуватися в бізнесові підприємства, що неодмінно виображається на пріоритетах його розвитку;

— комерціалізація продукції досліджень (виконання наукових замовлень виробництва);

при цьому втрачаються позиції у сфері фундаментальних досліджень, які є основою наукової діяльності університету та ґрунтовною базою для підвищення якості освіти.

Здійснити відхід від таких тенденцій можна шляхом стратегічної інтеграції науки і вищої школи. Наприклад, залученням до співпраці з університетом висококваліфікованих працівників науково-дослідних інститутів, створення на базі останніх філій кафедр, підписання договорів про стажування магістрів (Дружинін В.М., 2002, с. 79–81, 167–169). Але там, де немає такої концентрації науково-дослідних інститутів, наприклад, як у Києві, там варто розвивати науково-педагогічну спільність лише за рахунок внутрішніх резервів. Розвиток університетів — це перед усім розвиток науково-педагогічного потенціалу працівників, насамперед її ядра — особливої структурної організації і культури (етичної, комунікативної, дослідницької тощо). Індивіди, які є носіями сутнісних рис педагогічної спільності, джерелом цілепокладання та функціонування, утворюють ядро. Фундаторами ядра спільності є провідні науково-педагогічні працівники університету, життя і діяльність, яких ґрунтується на цінностях, цілях, особливостях взаємодії, взаємовідносин, що покладені в основу соціальної організації і культури спільності.

Існує багато різних тлумачень поняття «система», але ми визначаємо останню як сукупність елементів та зв'язків між ними, що утворюють своєрідну якість цілісності. Соціальна система, як її розуміють соціологи, являє собою соціальне явище або процес, що включає якісно визначену сукупність елементів, зв'язки і відносини між ними, які утворюють єдине ціле і, взаємодіючи з навколишнім середовищем (зовнішніми умовами), здатні змінювати свою структуру (Сисоева С.О., Батечко Н.Г., 2011, с. 52).

Кожна система входить у певне ієрархічне утворення. Ми розглянемо професійну спільність як систему, складне багатоелементне утворення, яке є сукупністю елементів різної природи, структурованих і функціонально пов'язаних між собою частин. Якість спільності виникає в результаті взаємодії цих частин і не дорівнює сукупності їх якостей.

Поняття «науково-педагогічна спільність» визначаємо як об'єднання людей, пов'язаних спільною науково-освітньою діяльністю відповідно до їхніх професійних інтересів, які в сукупності спрямовані на досягнення спільної мети в загальноосвітньому значенні. Вона має складну функціонально-рольову структуру, що відображає характер змісту взаємодії суб'єктів та їхній розвиток.

Структура науково-педагогічної спільності вищого навчального закладу містить такі елементи: ядро, формальні об'єднання науково-педа-

гогічних працівників (кафедри, науково-дослідні лабораторії, відділи супроводження наукової роботи вишу), неформальні об'єднання науково-педагогічних працівників (наукові школи, дослідницькі наукові об'єднання, неформальні наукові мережеві спільноти). Суб'єктами науково-педагогічної спільності вишу є докторанти, аспіранти, магістранти, викладачі без наукового ступеня, члени студентських наукових об'єднань, гуртків. Ми внесли до складу спільноти учнів, які беруть участь у наукових конкурсах, що організовані вищим навчальним закладом, є дописувачами наукових журналів, заснованих у виші. Ми вважаємо, що реалізація самовідтворювальної функції науково-педагогічною спільністю через залучення учнів до наукової діяльності, фактично робить їх членами спільності, провідниками її ідей.

Спільності розвиваються, переходячи з одного рівня на інший. Цей процес відбувається не тільки еволюційним шляхом. Генрі Теджфел розглядає соціальний процес як постійний конфлікт (зіткнення) наявних норм і цінностей з новими. У історичному процесі розвитку професійних спільнот можуть відбуватись кількісно-якісні скачки розвитку. Наприклад, науково-технічна революція значно підвищила темпи і змінила напрями розвитку різноманітних професійних груп у соціумі. Людство близько підійшло до питання, яку людину виховувати незалежно від суспільства, в якому та перебуває. Це може означати, що вперше за всю історію світової цивілізації педагогічна спільність повинна зайняти належне їй місце серед інших спільнот, які, за великим рахунком, утворились (особливо професійні) завдяки їй. Але й проблем у зв'язку з цим стало набагато більше.

Розробка методології розвитку науково-педагогічної спільності передбачає аналіз і врахування всієї палітри професійних зв'язків між суб'єктами, їхніх наукових інтересів, дослідницькі можливості, освітні завдання, які стоять перед вищим навчальним закладом, його місію, сучасні світові тенденції розвитку як науки, так і вищої освіти, виробництва та реальні економічні можливості вишу.

Під поняттям «розвиток науково-педагогічної спільності» розуміємо якісні зміни у її структурі та діяльності, зумовлені цілеспрямованими процесами становлення наукового і викладацького професіоналізму, наукових та освітянських цінностей, наукової і викладацької етики, членів спільності в контексті стратегії розвитку вищого навчального закладу та його місії, створенням і відтворенням різних форм у структурі спільності, що є основою успішності науково-освітньої діяльності вишу.

Ми розглядаємо науково-педагогічну спільність університету як авангард педагогічної

спільності, яка задає напрями її розвитку згідно з потребами суспільства. Тому більшість функцій останньої притаманні науково-педагогічній. Термін «функція системи» тісно пов'язаний з поняттям процесу, який є впорядкованою подією, що має тенденцію до повторення із певною регулярністю. Така особливість функцій спільності може означати їх закритість (незмінність), якщо ні, то функції повинні докорінно змінюватись, адже система розвивається, трансформується (закон переходу кількісних змін у якісні). Але, з іншого боку, виконання професійною спільнотою притаманних їй функцій і визначає відмінності між різними спільнотами. Такі функції називаємо інваріантними. Під інваріантними функціями науково-педагогічної спільності ми розуміємо такі, що не змінюються, залишаються постійними у процесі розвитку останньої і визначають її сутність, підтримують цілісність і самовідтворення.

Науково-педагогічна спільність вищого навчального закладу виконує такі функції: освітню, гносеологічну, професійної підготовки, дослідницьку, соціальну, гуманістичну, самовідтворювальну.

Освітня функція розвиває інтелект суб'єкта і впливає на розвиток суспільства в цілому, що, у свою чергу, створює підґрунтя до переходу суспільства в якісно новий стан. Досвід людства і генетика довели — соціальні людські якості, мова, мовлення, знання, поведінка не передаються в спадок, а формуються у процесі розвитку людини, становлення особистості. Освітня функція науково-педагогічної спільності університету повинна розвивати інтелект людини як суб'єкта творення, відтворювати інтелект суспільства. У монографії «Психологія інтелекту» М.О. Холодна визначає інтелект як форму організації ментального досвіду суб'єкта (Холодна М.О., 2002). Дещо інший погляд на це питання має В.М. Дружинін, а саме: рівень організації ментального досвіду визначається загальною здібністю до розумової діяльності, загальним інтелектом та властивістю деяких психічних систем, що не ототожнюються із ментальним досвідом. Функція навчання — це передача і стимулювання активного оволодіння суб'єктом необхідними для життя програмами (знань, умінь і навичок, формування і розвиток компетентностей), а також набуття ним певних особистісних якостей, що забезпечують виконання життєво важливих функцій у суспільстві (Дружинін В.М., 2002).

Маємо два підходи: 1) інтелект є формою ментального досвіду суб'єкта; 2) рівень організації ментального досвіду суб'єкта визначається загальним інтелектом та властивістю деяких психічних систем, що не ототожнюються із ментальним досвідом. Але, обидва науковці визначають процес навчання важливим для забезпечення вико-

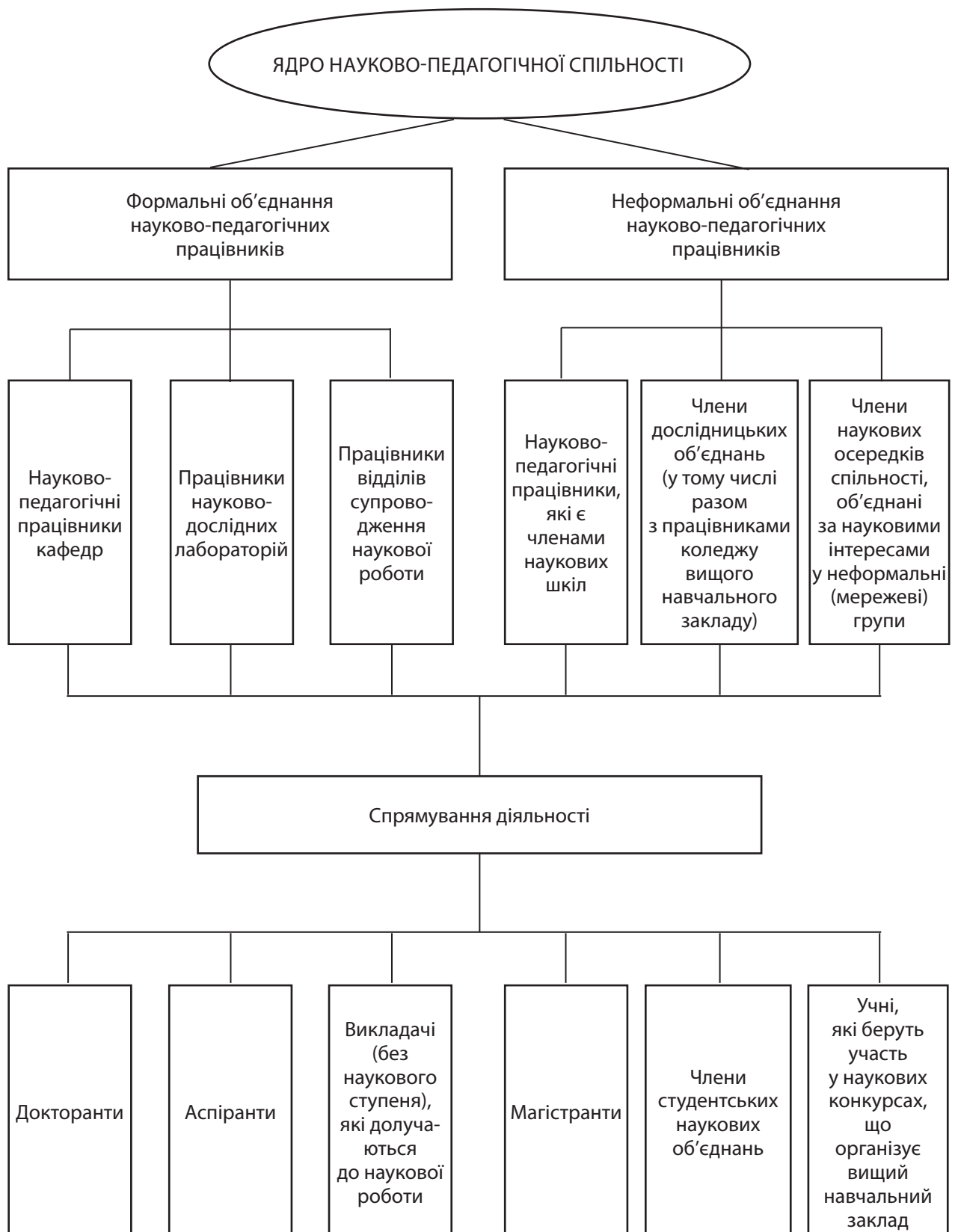
нання суб'єктом функцій у суспільстві. Процеси навчання і розвитку нерозривно пов'язані між собою, однак вони нетотожні.

Функція самовідтворення науково-педагогічної спільноти має виключне значення для її існування. Ядро спільності є похідною від потенцій властивостей підсистем, які входять до неї. Таким чином, ні адміністрація університету, ні наукові школи самі по собі не утворюють ядро. Воно формується за умови генерування і реалізації ідей, що не тільки не суперечать функціонуванню спільності, а й посилюють сутнісні аспекти її існування в суспільстві. Якщо ядро науково-педагогічної спільності є соціальною системою, то воно структурує цю спільноту і контролює процес самовідтворення. Ядро науково-педагогічної спільності генерує і ретранслює цінності та етичні норми поведінки на інших членів.

Для більш глибокого розуміння функції самовідтворення науково-педагогічної спільності ми використовуємо поняття «соціетальна спільність». Соціетальна спільність утворюється системою чи сукупністю колективів, організованих і впорядкованих єдиними нормативними зразками (цінностями). Як узагальнений засіб обміну між людьми визначається вплив і солідарність (не влада, не ціннісні якості, не гроші тощо). У праці «Соціальна система» Т. Парсонс (1902–1979) вказує на те, що соціетальна спільність є ядром усієї соціальної системи, а загальним механізмом інтеграції соціальних систем є інституціоналізація зразків ціннісних орієнтацій. Ми розглядаємо науково-педагогічну спільність університету як соціальну систему, а її ядро — як соціетальну спільність. Інституціоналізація є одним із механізмів згуртування навколо ядра членів спільності та вибудови системи взаємовідносин між її членами для реалізації свого призначення в соціумі. Під поняттям «інституціоналізація» — розуміємо процес визначення, систематизації та закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, що сприятиме руху системи у напрямі задоволення певної суспільної потреби.

Ми вважаємо, що умови розвитку науково-педагогічної спільності вищого навчального закладу визначаються форматом (теоретичні, прикладні, фундаментальні, вузькопрофільні, широкоформатні, зовнішній і внутрішній грант) та спрямуванням наукових досліджень (природничо-технічне, гуманітарне), формами, методами і засобами (науково-практичні конференції, вебінари, відеоконференції, звіти наукових гуртків, статті в друкованих та електронних наукових журналах, через мережеві науково-педагогічні спільноти тощо) популяризації результатів наукових розвідок. Вишівська наука тісно поєднана з освітнім процесом, адже лише так студенти оволодівають не застарілими, а новими знаннями, які є результатом сучасних актуальних досліджень.

СТРУКТУРА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІЛЬНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Різноматна дослідницька діяльність науково-педагогічної спільності вищого навчального закладу повинна відбуватись за різним спрямуванням, що створює необхідні умови для її розвитку. Крім того, такі умови впливають на реалізацію спільністю дослідницької, гносеологічної та освітньої функцій. Все це, у свою чергу, створює умови для навчання, заснованого на дослідницькій основі, що забезпечить його прикладну складову, не знижуючи академічного рівня освіти студентів.

На жаль, обсяг статті обмежений, тому далі ми лише окреслимо проблеми визначення ступенів, критеріїв і показників розвитку науково-педагогічної спільності. На наш погляд, критерій вагомості наукових досліджень для визначення ступеня розвитку науково-педагогічної спільності вищого навчального закладу повинен містити такі показники:

- ступінь складності проведення досліджень;
- обсяг фінансування (внутрішнє, зовнішнє);
- кількість задіяних структурних підрозділів і науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу;
- кількість запрошених до співпраці науковців з інших наукових, науково-освітніх закладів;
- кількість запрошених до співпраці дослідників із-за кордону;
- кількість студентів, які беруть участь у дослідженні.

Для досягнення високих наукових і освітніх результатів діяльності науково-педагогічної спільності вищого навчального закладу її розвитком необхідно управляти. Під поняттям «управління розвитком науково-педагогічної спільності» розуміємо цілеспрямовану діяльність як зовнішньої до спільності управління

ланки, так і внутрішнє самоуправління (управлінського ядра спільності), в основі якої лежить процес відтворення, розвитку спільності в умовах зростання вимог до дослідницьких можливостей її членів, якості їхніх освітніх послуг та вищого навчального закладу як науково-освітньої системи зокрема. Критерій ефективності управління розвитком науково-педагогічної спільності пропонуємо визначати через такі показники:

- зростання наукових шкіл (кількість, територія та значення школи у галузі наук);
- виникнення нових наукових шкіл у традиційних наукових галузях вищого навчального закладу;
- виникнення нових наукових шкіл у інших наукових галузях, які є не традиційними для вищого навчального закладу;
- значущість вишу як освітнього, наукового центру для територіальної громади.

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що сучасні методики оцінювання наукової результативності вищих навчальних закладів не беруть до уваги обсяг витрат їх власних коштів на дослідження, тобто не враховується науково-дослідна ініціатива вишу. Маємо на увазі внутрішні гранти, які сприяли б розвитку не тільки науково-педагогічної спільності, але й заклали основи для трансформації пріоритетів її науково-освітньої діяльності. Ми розуміємо, що існують об'єктивні причини незацікавленості вишу в таких ініціативах. Але, реформування вищої освіти не може відбуватись без інтегрування науки і освіти, без вирішення наукових проблем вищих навчальних закладів. Вишівська наука має стати потужним інноваційним ресурсом розвитку нашої країни.

ДЖЕРЕЛА

1. Психология : учеб. для вузов / под общ. ред. В.Н. Дружинина. — СПб., 2002. — 672 с.
2. Сисоєва С.О. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / С.О. Сисоєва, Н.Г. Батечко. — К. : ВД «ЕКМО», 2011. — 344 с. — С. 79–81, 167–169.
3. Соціологія / Г.В. Осипов, Ю.П. Коваленко, Н.И. Щипанов, Р.Г. Яновский. — М., 1990. — С. 52.
4. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М.А. Холодная. — 2-е изд. перераб. и доп. — СПб. : Питер, 2002. — 272 с.

REFERENCES

1. Psikhologiya [Psychology]. (2002). Ucheb. dlia vuzov, red. V.N. Druzhinina. SPb., 672 s. (in Russian).
2. Sysoieva S.O. (2011). Vyshcha osvita Ukrainy: realii suchasnoho rozvytku [Higher Education of Ukraine: Realities of Modern Development]. K., VD «EKMO», 344 s., S. 79–81, 167–169 (in Ukrainian).
3. Sotsiologhiia [Sociology]. (1990). H.V. Osypov, Yu.P. Kovalenko, N.I. Shchypanov, R.H. Yanovskiy. M., S. 52 (in Russian).
4. Kholodnaia M.A. (2002). Psykhologiya intellekta. Paradokсы issledovaniia [Psychology of Intellect. Paradoxes of Research]. 2-e izd. pererab. i dop. SPb., Piter, 272 s. (in Russian).

Стеблецкий А.Л.

РАЗВИТИЕ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ОБЩНОСТИ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье определено понятие «научно-педагогическая общность высшего учебного заведения»; основные элементы структуры научно-педагогической общности и ее функции (образовательная, гносеологическая, исследовательская, социальная и др.). Отмечено наличие проблем в исследовании ядра научно-педагогической общности. Охарактеризованы условия, критерии и показатели развития научно-педагогической общности и управления ее развитием.

Ключевые слова: научно-педагогическая общность высшего учебного заведения, структура научно-педагогической общности, развитие научно-педагогической общности, условия развития научно-педагогической общности, управление развитием научно-педагогической общности.

Anatolii Stebletskyi

DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION'S SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL COMMUNITY

Changes in university community, which have been happening during last decades, have changed the co-operation models of the institution of higher education, along with the peculiarities of scientific and educational activities of leading institutions of higher education. It is difficult to investigate qualities of scientific and pedagogical community, its functions and development directions without understanding the processes related to science and education and to the process of higher qualification professional's genesis.

The notion of scientific and pedagogical community of the institution of higher education is defined in the article. The main structural elements of scientific and pedagogical community and its functions (educational, gnosological, inquisitorial, social, etc.) are outlined. The existence of a number of problems in the course of scientific-pedagogical community study is also underlined. Conditions, criteria and development markers of scientific-pedagogical community are characterized.

The conditions of scientific-pedagogical community of higher education institution are defined by the format (theoretical, applicative, fundamental, narrow-focused, broad-focused, external and internal grant) and by the focus of scientific research (science, art) and by the forms, methods and means (scientific-practical conferences, webinars, video-conferences, reports, articles in printed and electronic scientific magazines, on-line scientific-pedagogical communities, etc.) of pioneering research results' popularization.

The reformation of higher education can not be proceeded without integration of science and education, without resolution of scientific problems. Science activity of higher education institutions has to become an innovative powerful resource of the country's development.

Key words: scientific and pedagogical community of higher education institution, structure of scientific and pedagogical community, development of scientific and pedagogical community, conditions of development of scientific and pedagogical community, management of development of scientific and pedagogical community.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2017

Прийнято до друку 30.09.2017